

Л.М. КРАВЧЕНКО (канд. хім. наук, доц.),
Н.В. КРАВЧЕНКО (канд. фіз.-мат. наук, доц.)
Бердянський державний педагогічний університет

ПЕДАГОГІЧНІ КОМПЕТЕНЦІЇ – ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті обґрунтовуються значущість і необхідність педагогічного знання як інструменту ефективної творчої діяльності викладачів інженерних і природничо-математичних дисциплін вищої школи для формування професійної компетентності і конкурентоспроможності майбутніх фахівців.

Ключові слова: педагогічні компетенції, технології формування творчої особистості, підготовка фахівців, дидактика, вища школа.

Постановка проблеми. Формування єдиного європейського освітнього простору передбачає не тільки реформування навчального процесу, створення умов для ефективної дії інновацій, але й висуває певні вимоги до науково-освітнього потенціалу та психолого-педагогічної майстерності педагогічних кадрів, тобто до їх педагогічних компетенцій.

Аналіз досліджень і публікацій. Потреба у творчих людях у суспільстві зумовлює необхідність опанування технологіями формування творчої особистості. На рівні викладача вищого навчального закладу першочерговим постає завдання формування у студентів готовності до прийняття нетрадиційних рішень, прагнення самовдосконалюватися, бажання реалізувати максимум своїх потенційних можливостей. Саме такі якості майбутнього фахівця забезпечують йому функціональну стійкість у вельми широких межах, безболісну адаптацію до постійно мінливих технологій та зовнішніх умов. Автор [1, с.12] відзначає, що «одна з найбільш характерних відмітних особливостей сьогодення полягає в тому, що на ринку освітніх послуг як в нашій країні, так і в зарубіжжі все більш котируються не просто висококваліфіковані «фахівці-технократи», а технічно грамотні «творчі особистості», які здатні самі добувати знання и на їх основі породжувати нові, саме такі спеціалісти (які мають в своїй більшості ще й гуманітарні наукові ступені) приносять своїм фірмам найбільші прибутки».

Технології формування творчої (креативної) особистості висвітлені в працях І. Дичковської, І. Зязюна, Н. Кічук, Л. Лузіної, О. Кучерявого, В. Моляко, О. Пехоти, К. Приходченко, С. Сисоєвої, Р. Серьожникової, В. Сухомлинського та інших: обґрунтовано теоретичні основи творчості та креативності, визначено понятійно-категоріальний апарат, особливості педагогічної творчої діяльності, технологічні проблеми закладів освіти [2, 3, 6 - 9]. Проте вченими недостатньо уваги приділено передумовам і практичним аспектам розвитку творчих якостей саме викладачів інженерних і природничо – математичних дисциплін.

Мета статті полягає у намаганні показати значущість і необхідність педагогічного знання як інструменту ефективної творчої діяльності викладачів інженерних і природничо-математичних дисциплін вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна практика проведення навчального процесу свідчить про наявність глибоких протиріч між задекларованим рівнем, спрямованістю, змістом підготовки фахівців та традиційним підходом до організації навчання, формування його змісту, визначення пріоритетів. Спостерігається відрив процесу учіння від творчого наповнення педагогічної діяльності: як правило, навчальні курси зводяться до тлумачення системи понять, законів, закономірностей даної дисципліни без необхідної орієнтації на формування особистості фахівця, що являє основну мету вищої школи.

Поряд із слабкою загальноосвітньою підготовкою студентів однією з причин такого стану речей можна назвати й не відповідний сучасним вимогам рівень педагогічних компетенцій викладачів інженерно-технічних дисциплін, більшість з яких не мають

педагогічної освіти. Зіткнувшись із реаліями педагогічної практики, такі спеціалісти здійснюють її на рівні особистої інтуїції, вона ж допомагає їм у створенні методики викладання навчальної дисципліни шляхом емпіричної розробки змісту освіти в тій предметній сфері, фахівцями якої вони є відповідно до отриманої освіти. Йдеться про педагогічну компетентність викладача, яка передбачає його безумовну обізнаність не тільки у галузі науки, представником якої він є, та яка відбивається в навчальному предметі, але й у галузі педагогіки.

Саме педагогіка здатна структурувати наукові й практичні знання в найбільш досконалі форми його подачі для сприйняття студентами.

У формуванні особистості, її становленні величезне значення мають освіта й навчання. Освіта – результат навчання, а навчання – основний шлях до освіти, засіб освіти та виховання. Зазвичай навчання ототожнюють з викладанням.

Навчання – це цілеспрямований процес двосторонньої діяльності педагога та учнів по передаванню та засвоєнню знань, тобто це викладання й учіння як одне ціле. Навчання потрібно розглядати не тільки як ті знання, що викладач надає студенту, але й як результат взаємодії студента із закладом освіти в цілому, з викладачами, з іншими студентами.

Викладання – це діяльність тих, що навчають. При викладанні знання подаються навчальними дисциплінами з концентруванням уваги на основних темах, задачах, окремих питаннях, вміннях, навичках. При навчанні знання подаються проблемами, процесами, що реально відбуваються. Передові викладачі ВНЗ прагнуть орієнтувати навчальний процес переважно на навчання, зміщаючи центр уваги з пошуку правильних відповідей на розвиток умінь вирішувати проблеми. Найбільш результативним при цьому є навчання дією, розв'язання реальних задач у реальних умовах або максимально наближених до них [5].

Дидактика виділяє три функції процесу навчання: освітню, розвивальну та виховну. Педагогічно некомпетентний викладач виконує переважно освітню функцію, передаючи професійно значиму інформацію. Реалізація виховної та розвивальної функцій часто викликає труднощі, зумовлені відсутністю психолого-педагогічних знань і невідповідністю до паритетності у відносинах зі студентами. Сучасна організація навчального процесу у ВНЗ має передбачати переорієнтацію пріоритетів у визначенні освітніх ідеалів – висунення на передній план загальнолюдських цінностей, а не вузько наукових чи вузько предметних; відмову від технократичних підходів і спрямування освітнього процесу не стільки на формування знань, скільки на різнобічний розвиток студента, у першу чергу розумовий, навчання прийомам розумової діяльності, аналізу, порівнянню, класифікації, здатності спостерігати, робити висновки, вмінню виділяти цілі та засоби діяльності, прогнозувати й перевіряти результати діяльності.

Виховна функція навчання складається з того, що в процесі навчання формуються моральні та естетичні уявлення, світосприйняття, здатність наслідувати норми поведінки в суспільстві, виконувати закони, що притаманні даному суспільству, формуються також потреби особистості, мотиви соціальної поведінки, ціннісні орієнтації, світогляд.

Виховним фактором навчання є, перш за все, зміст освіти. Зрозуміло, що гуманітарні та естетичні дисципліни наділені більшим виховним потенціалом, однак, значний виховний потенціал мають і математичні, природничі та інженерні дисципліни. Саме ці науки формують особливий спосіб мислення – критично-аналітичну раціональність. Він надзвичайно важливий для світоглядних орієнтацій сучасної людини, оскільки привчає людей до консенсусу, пошуку нестандартних розв'язків, до відносності систем відліку.

Виховні функції природничо-математичного знання полягають у відображенні в їх змісті естетичного начала, в тому, щоб не зводити їх до голих наукових фактів, а розглядати їх вплив на розвиток цивілізації, на вирішення гуманітарних проблем людства. Мають бути коректно використані всі можливості для розкриття перед студентами справжньої краси дослідів, що приводили до суттєвих наукових відкриттів, витонченості обґрунтувань багатьох математичних, фізичних та інших закономірностей.

Перед сучасним викладачем стоїть мета - навчити студентів умінню здобувати знання, розвивати в них пізнавальну потребу вчитися, забезпечувати пізнавальними засобами, необхідними для розвитку їх інтелектуальних здібностей. Реалізація цієї мети потребує переходу від пояснювально-ілюстративного методу навчання до розвиваючого, що передбачає відмову від механічного засвоєння навчального матеріалу, орієнтованого на передачу готових знань і базується на одержанні знань в процесі пошуку, організованого викладачем. При цьому варто враховувати, що найважчою для сприймання і засвоєння формою передачі інформації є монологічна мова (тобто лекційна форма навчання). Але аналіз навчальних планів показує, що поки що саме цій формі навчання надається перевага [4]. Нам слід пам'ятати, що освіта – це спосіб розвитку особистості, а не накачування її інформацією.

Великі можливості для ефективної дії розвиваючого навчання закладені в такому виді діяльності, як самостійна робота студентів. В добре продуманих індивідуальних завданнях повинна передбачатися система наукових понять, засвоєння яких дозволить студенту самостійно та свідомо знаходити шляхи вирішення широкого кола практичних та пізнавальних завдань.

Керування процесом розвитку особистості вимагає високого рівня педагогічної компетентності. Педагогічні компетенції викладача ВНЗ, на нашу думку, включають наступні необхідні компоненти:

- ерудиція, здатність вийти за межі свого предмету, здійснити вільні екскурси в інші галузі, вийти на широкі узагальнення філософського плану, на несподівані аналогії, образи, порівнювання;
- глибока повага до особистості студента, щире бажання його розвитку, готовність завжди прийти йому на допомогу, делікатність в оцінюванні успіхів;
- психологічна грамотність, розуміння суті і можливостей практичної реалізації ідей розвиваючого навчання, володіння широким спектром методичних засобів автоматично, на рівні підсвідомості;
- психологічна розкутість викладача, усвідомлення ним своєї значущості, спрямованість на творчість, постійний саморозвиток;
- пам'ятання того, що будь-яке керування пізнавальною діяльністю, її оцінювання й прогнозування може мати лише ймовірнісний характер - це мистецтво можливого.

Висновки. Підсумовуючи можна відзначити, що професійна майстерність педагога є інтегральною характеристикою, що включає соціально значущі ділові й особистісні якості, професійну компетентність, досвід, культуру, творчу спрямованість, моральну позицію. Необхідними умовами прояву цих якостей є певний психологічний клімат у педагогічному середовищі, створення у вузі культурно-освітнього простору, який характеризується спільним проектуванням творчого освітнього-виховного процесу всіма його учасниками.

Проблема формування творчої особистості як викладача, так і студента є багатогранною. Подальші наукові пошуки необхідно спрямувати на обґрунтування інноваційної системи підготовки та перепідготовки педагогів, а також створення умов для безперервного професійного розвитку педагогічних працівників.

Література

1. Добряков А.А. Психолого-педагогические основы подготовки элитных специалистов как творческих личностей: учеб. пособие / А.А. Добряков. – М.: Логос, 2001. – 358 с.
2. Історія української школи і педагогіки : Хрестоматія /Уклад. : О. О. Любар; За ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, 2005. – 767 с.
3. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя / Н. В. Кічук. – К. : Либідь, 1991. – 96 с.
4. Кравченко Л.М. Стратегії інженерно-педагогічної освіти в контексті інтеграції в європейський простір / Л.М. Кравченко, Н.В. Кравченко // Зб.наук. праць БДПУ (Педагогічні науки). – 2010. – №2. – С.113-118.

5. Кравченко Д.В. Сучасні технології навчання майбутніх інженерів-педагогів. / Д.В. Кравченко, Л.М. Кравченко // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. Випуск 8 (174) – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ». – 2010. – С.85-92.
6. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище загальноосвітнього навчального закладу / К. І. Приходченко. – Х.: Основа; Тріада +, 2007. – 160 с.
7. Серьожникова Р.К. Майбутній педагог в просторі творчого розвитку: Монографія. Вид. 2-ге, перероб., доп./ Р.К. Серьожникова – Донецьк: ВДНЗ «ДонНТУ», 2009. – 335 с.
8. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / С. О. Сисоєва. – К. : Поліграфкнига, 1996. – 406 с.
9. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором : вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – Т. 4. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 393–626.

Надійшла до редколегії 10.02.2011

Кравченко Л. Н., Кравченко Н. В. Педагогические компетенции – основа эффективной профессиональной деятельности преподавателя высшей школы.

В статье обосновываются значимость и необходимость педагогического знания как инструмента эффективной творческой деятельности преподавателей инженерных и естественно-математических дисциплин высшей школы для формирования профессиональной компетентности и конкурентоспособности будущих специалистов.

Ключевые слова: педагогические компетенции, технологии формирования творческой личности, подготовка специалистов, дидактика, высшая школа.

Kravchenko L., Kravchenko N. Pedagogical competences are a basis of effective professional activity of teacher of higher education.

The paper is devoted to issues of meaningfulness of pedagogical knowledge for teachers of engineerings and natural-mathematical disciplines in higher education. Meaningfulness and necessity of pedagogical knowledge for teachers of engineerings and natural-mathematical disciplines in higher education as an instrument of effective creative activity for forming professional competence and competitiveness of future specialists are grounded.

Key words: pedagogical competence, technologies of forming of creative personality, preparation of specialists, didactics, higher education.